

Szwarc, Andrzej

"Słownik biograficzny Warmii, Mazur i Powiśla XIX i XX wieku (do 1945 roku)",
Tadeusz Oracki, Warszawa 1983 :
[recenzja]

Przegląd Historyczny 75/4, 821-822

1984

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

Obszernie przedstawił autor przebieg redukcji armii litewskiej, dochodząc do wniosku, że w skutek opóźniania operacji przez sprzysiężonych zdołano ją wykonać zaledwie w 24% oraz polemizując z W. Tokarzem, który pochopnie uznał ją za dokonaną jeszcze przed wypadkami wileńskimi. Z satysfakcją konstatuje autor, że obie akcje werbunkowe — rosyjska i prywatna Szymona Kossakowskiego, który usiłował ze zredukowanych żołnierzy sformować prywatną milicję — zakończyły się fiaskiem. Powstanie w Szawłach, wypadki wileńskie i powstanie w Zabłudowie stanowią temat drugiej części książki. Do tematyki politycznej i wojskowo-organizacyjnej dochodzą tu studia nad poszczególnymi bitwami i potyczkami. Zagadnienia te podane są w sposób przystępny, zrozumiały dla każdego czytelnika, a przy tym żywy i obrazowy. Książkę kończy opis egzekucji Szymona Kossakowskiego. Czy można liczyć na tom drugi: dzieje powstania na Litwie?

Praca oparta jest głównie na źródłach krajowych. Zagranicą autor przeprowadził kwerendę w moskiewskim CGAOR. Materiały wileńskie zostały spożytkowane za pośrednictwem wydawnictwa źródłowego A. Engla oraz przedwojennych publikacji innych badaczy. Obszernie wykorzystane zostały wydawnictwa źródłowe, pamiętniki, a zwłaszcza prasa. Na podkreślenie zasługuje trud autora, który równoległe z wykładem, w przypisach, zestawiał biogramy postaci występujących w tekście. W szkicach tych znalazło się sporo uzupełnień i sprostowań do artykułów zamieszczonych w „Polskim Słowniku Biograficznym”, a także wiele sylwetek osób, które w PSB nigdy się nie znajdują. Momentami dziwią jednak te same informacje podawane w tekście głównym i w przypisach (np. s. 35—37).

Książka wydana została starannie; może najsłabiej wypadła korekta. Walory jej podnosi dobry papier i ilustracje. Uzupełniają ją bibliografia, rozszerzony indeks osób oraz skorowidz geograficzny. Przy nakładzie 5 tys. egz. książka miała szanse wyjść poza grono zawodowych historyków i spopularyzować sprzysiężenie Jasińskiego. Za to również należy się autorowi i wydawnictwu podziękowanie.

Ł. K.

Tadeusz Oracki, *Słownik biograficzny Warmii, Mazur i Powiśla XIX i XX wieku (do 1945 roku)*, Instytut Wydawniczy PAX, Warszawa 1983, s. 349.

Blisko tysiąc biogramów osób związanych z regionem mazursko-warmińskim jest efektem imponującej kwerendy archiwalnej i bibliotecznej oraz niestrudzonego zbierania relacji osób żyjących. Niewielka stosunkowo liczba arkuszy wydawniczych, którą dysponował autor skłoniła do maksymalnego ograniczenia objętości haseł; „Słownik” ma zatem charakter leksykonu. Niestety wydawnictwo PAX nie zdecydowało się na włączenie materiałów dotyczących osób działających przed XIX wiekiem; ukażą się one osobno jako „Słownik biograficzny Warmii, Prus Książęcych i Ziemi Malborskiej od połowy XV do końca XVIII wieku” nakładem olsztyńskiego „Pojezierza”.

Niniejsze wydawnictwo obejmuje osoby żyjące i zawiera informacje po 1982 rok, co stanowi poważne uzupełnienie PSB i to nie tylko w ramach liter, których dotychczas nie opracowano. Podstawową grupę osób umieszczonych w słowniku T. Orackiego stanowią polscy działacze kulturalni, oświatowi i polityczni. Autor zdecydował się również poszerzyć jego zakres o ludzi polsko-niemieckiego pogranicza kulturalnego a także renegatów, szkodzących polskości na Warmii, Mazurach i Powiślu. Dyskusyjne jest natomiast wprowadzenie do wydawnictwa „biogramów niemieckich działaczy ruchu robotniczego w Prusach Wschodnich oraz przedstawicieli kultury, literatury — i nauki, którzy z sympatią, a niekiedy z wyraźnym poparciem odnosili się do Polaków i sprawy polskiej na terenie Prus Wschodnich”

(s. 7). Wątpliwości mogą również powstawać przy postaciach, które żyły i pracowały gdzie indziej, choć miały w swej biografii mazurski czy warmiński epizod. W podobnych przypadkach T. Oracki trzyma się konsekwentnie zasady, by informować czytelnika jedynie o owych powiązaniach, pomijając pozostałą część życiorysu. Przykładem mogą być np. biogramy Stefana Żeromskiego, Jana Kasprowicza i Melchiora Wańkowicza. Zasada ta jest na ogół konsekwentnie stosowana, choć można by spierać się o niektóre postacie (np. chyba nie tak wiele wynikało dla Warmii i Mazur z faktu, że Julian Klaczko studiował w Królewcu zaś Eustachy Tyszkiewicz opublikował w 1864 r. parostronicowy opis swej wędrówki po tych terenach). Przyjęcie jej wraz z zasadą słownikowej beznamietności kryje przy tym pewne pułapki. Oto np. w biogramie Jędrzeja Giertycha, w istocie zasłużonego dla polskości ziem o których mowa (przed wojną był on m. in. referentem do spraw mniejszości polskiej w Niemczech przy MSZ oraz attaché konsularnym RP w Olsztynie) czytamy np.: „Po wojnie osiadł w Londynie, gdzie mimo trudnych warunków materialnych prowadził ożywioną działalność społeczną, wydawniczą i pisarską. Bronił m. in. naszych praw do ziem zach. i półn., prowadząc rzeczowe polemiki zarówno z senatorami amerykańskimi jak i rewizjonistami niemieckimi”. Dalej wymienia się tytuły licznych książek i broszur Giertycha nie informując o ich poziomie i nie charakteryzując poglądów autora. Podobnie przedstawiają się informacje o wielu innych działaczach narodowych; dla równowagi można przytoczyć również „obiektywistyczny” biogram Adama Ciołkosza. Nie idzie tu o sugestię rezygnacji z czysto informacyjnego charakteru wydawnictwa, które należy ocenić bardzo wysoko, ani o przekraczanie tytułowej cezury 1945 r. Autor nie szczędzi *nota bene* superlatywów w opisie zasług poszczególnych osób dla regionu, zatem rozsiane tu i ówdzie akcenty krytyczne nie byłyby niewłaściwe.

A. S.

Jean Tranié, Juan Carlos Carmigniani, *Les Polonais de Napoléon*. Éditions Copernic, Paris 1982, s. 184, ilustr.

Sous les drapeaux étrangers, presque sur toute la terre, ce soldat ne combattit que pour sa patrie! Takim mottem, zaczerpniętym ze starej ryciny, opatrzyli autorzy swoją wspaniałą książkę-album o polskim pułku szwoleżerów gwardii Napoleona. Pracę rozpoczyna krótkie przedstawienie realiów politycznych Polski i Europy z przełomu XVIII i XIX wieku, począwszy od insurekcji kościuszkowskiej i trzeciego rozbioru, poprzez wojnę 1806 roku i pogrom Prus, wkroczenie wojsk napoleońskich na ziemię polskie, kampanię w Prusach Wschodnich, aż do formowania pułku szwoleżerów na mocy dekretu cesarskiego z dnia 6 kwietnia 1807 roku. Uzupełnieniem zarysu tych wydarzeń jest mapa sytuacji politycznej Europy omawianego okresu. Dalsze rozdziały dotyczą już działań militarnych szwoleżerów — przemarszu pułku przez Niemcy i Francję do Hiszpanii i walk za Pirenejami. Wiele miejsca poświęcono tu szarzy pod Somosierrą, przedstawionej wprawdzie z pewnymi uproszczeniami, lecz z oddaniem należynej polskim żołnierzom chwały. Następnie omówiono uczestnictwo lekkokonnnych w wojnie z Austrią w 1809 roku w bitwach pod Essling i Wagram oraz sprawę ich wyposażenia w lance. Dalsza narracja przedstawia ponowne działania w Hiszpanii w latach 1810—1811 i kampanię rosyjską 1812 roku, co ukazano nie tylko w odniesieniu do samych szwoleżerów. Autorzy podkreślili doskonałą służbę Polaków i postawę pułku w walkach, przemarszach, działaniach rozpoznawczych i osłaniających, zarówno w pochodzie do Moskwy, jak i w niezwykle trudnych warunkach zimowego odwrotu. Kolejny rok 1813 to dla lekkokonnnych decyzja o wyborze wierności Napoleonowi, udział